HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

בודק הימנו ולהלן כ׳ אמה. בפרק המוכר פירות (ג״ב דף קב.) פריך עשרים ותרתין הויין לשתי מערות ששה עשר ותלר הקבר אמרינן התם לר״ש ורבנן שש אמה ומשני בנפלים שרגילות הוא כשאחת מן המערות גדולות[1] השניה של נפלים ולכך בשנית סגי באמרבע על שש ואיכא דמוקי התם למתני׳ (התם ומתני׳) דהכא כרבנן דאמרי תוכה של מערה אמרבע על שש ופריך תמני סרי הויין ומשני שבדק[2] מערה ראשונה באלכסון ולחפש ולבדוק היטב ומה שהוא מתעקש עולה לשתי אמות:

מצא א׳ בסוף כ׳ בודק הימנו ולהלן עשרים שרגלים לדבר שאילמלי בתחילה מצאו נוטלו ואת תפוסתו. אבל עתה שמצא כבר ג׳ מתיס אף כשמצא אחד יש לחוש לשכונת הקברות וצריך לבדוק עד[3] עשריס: **מצא** פרט למצוי. פי׳ ר״י שאם היה ידוע[4] לא יהא נוטלו כדאמרינן בפרק גמר הדין (סנהדרין דף מז:) [קבר הנמצא מותר לפנותו] קבר הידוע אסור לפנותו והא דאמרינן התם פינהו מקומו טהור והכא משמע דיש לו תפוסה אמר ר״י דהתם לא בתפוסה איירי דתפוסה היינו לגד הקרקע בעומק אבל התם בטומאה דרבנן איירי דמדרבנן מטמיין מ״ט לתוך כל הקבר לד׳ רוחות אבל דשב״ס פירש פרט למצוי דהיינו ל׳ ידוע ושניס בתחילה דבסמוך וקשיא לשיטתו דאי״כ בתוס׳ נקט המוצא דהוא הדין לשאינן ידועין דיש לו שכונת קברות:

פרט להרוג. כדאמרינן בסמוך דמת שחסר אין לו תפוסה ואין לו שכונת קברות: מת שחסר אין לו שכונת קברות. קשה להבין למה ושמא הלכה למשה מסיני הוא: **עובד** כוכבים הוא. דישראל אין קוברין אותו בעניין זה: **אחד** ידוע ושנים הוא מוצא עתה בתחילה אין לו שכונת קברות.

רש״ס פי׳ הלכה למשה מסיני הוא ור״י פי׳ טעם בדבר דאין לנו [לומר] שכונת קברות ובית הקברות היה הואיל ונקברו שם ג׳ מתים כיון דא׳ נודע בתחילה אי איתא דאין דעתו היה לפנותם[5] ולישאם שם [לקברו] כי היכי דידוע לנו שאחד יהיו ידועים לנו אותם שעמו ולא[5] אמרו שכונת קברות אלא או [לשלשה] ידועים או לשלשה מתילה: **כמה** שיעור תפוסה פי׳ ר׳ אלעזר. הוא ר״א בן פדת שהוא אמורא: נוטל עפר תיחוח וחופר בקרקע בתולה שלש אצבעות. בירושלמי מפרש שמוהל המת יורד בקרקע עד ג׳ אצבעות: **מיתיבי** כמה שיעור תפוסה פירש ר׳ אלעזר ברבי צדוק נוטל את הקיסמין. פי׳ מן המרון של שיש שנכתת: ואת הקסקסות. י״א כמו[6] קוזזות אדמה: וחורק את הוודאים פירוש מה שודאי לן שאינו מן המת: ומניח את הספיקות. מה שהוא מסופק אם היו מן המת אם לאו מניח במקום המוצנע [ה] שלא יטמאו עוזבי טהרות והשאר שהוא כרור לו שהוא מן המת מצטרפין לרוב בין או לרוב מנין ולרובע כרור לו שהוא מן המת בהאל ולמלא תרוד רקב[6] כמו יין קוסס (ג״ב דף נז:) מיני קיהוי ובשמים שמשימין בארון ובקשה דא״כ אין לו רקב דנעשה גלגלין מידי דהוה אנקבר בארון עץ דאף שערו העומד ליגזז איבעיא לן פ׳ כ״ג (לעיל דף נא.) אי נעשה גלגלין עוד מפרש קסקסות היינו לשון דבר בלוי כמו[7] ופריו יקוסס (יחזקאל יח) אלמא תפוסה לר״א ברבי צדוק אינו זקוק ליטול עפר דאין לו לחפור בקרקע בתולה כי[6] אסורה ודאי המת וספיקו:

הוא דאמר כי האי תנא דתניא כמה שיעור תפוסה פי׳ ר׳ יוחנן. לאו היינו ר׳ יוחנן האמורא אלא רבי יוחנן בן נורי[8]:

וצריך שיהא בודק ממנו ולהלן עשרים אמה. שהיא כמנין שני מערות והחלר שביניהם. והתם[1] [ו]מתרגם לה רב ששת בריה דרב אידי אליבא דר״ש דאמר פותח בה שתי מערות של [2]שש על שמונה דחדא מנייהו בנפלי ואידך מוקים לה כרבנן דאמרי שאין אורך המערה אלא ד׳ אמות על ו׳ אמות ותמני סרי הוא דהויין וקא מוקים לה דחדא מנייהו באלכסונא והויין להו עשרים והתם פריסת לבולה [3]מילתא דמתניתין דהכא: **חזר ומצא אחד** [4]**בסוף עשרים בודק ממנו ולהלן עשרים אמה.** משום דאיכא למימר שכונת קברות היא זו: **שרגלים לדבר.** שהיא שכונת קברות מדאשכח ג׳ בתוך כ׳ אמה שיש בין זה לזה מד׳ אמות ועד ח׳ ועכשיו מצא אחד [5]בתוך כ׳ ולא אמרינן אתרמויי איתרמי דלא נקבר שם אלא [6]אחד שאילו זה יחידי שם מצאו מתחילה היה ראשי לפנותו למקום אחר ונוטלו ואת תפוסתו אבל עכשיו שמצא ג׳ בתוך כ׳ ואחד בסוף עשריס יש לומר שהיא שכונת קברות: **גמ׳ אמר רב יהודה מצא פרט למצוי.** דהא דתנן מצא ג׳ מתיס מושכבין כדרכן דקנו מקומן ויש להן שכונת קברות פרט למצוי שאם היה יודע [7] קודם לכן שאחד מהן נקבר לשם אין זו שכונת קברות ונוטלן ואת תפוסתן ומותר לו לפנותן למקום אחר אבל אם קנו [8] מקומן: **מת פרט להרוג.** שאם מצא ג׳ מגוייד או שלשתן מגויידין אמרינן דהכי איתרמי שנהרגו לשם ונקברו [9]שם אבל בבית הקברות ולא מחזקינן ליה [10]כשכונת קברות אבל נוטלן ואת תפוסתן: **מושכב פרט ליושב.** שאם מצאן יושבין הואיל ואין מושכבין כשאר מתיס נוטלן ואת תפוסתן: **דדרכו פרט לראשו מונח לו בין ירכותיו.** שאם מצאן מונח לו בין ירכותיו אמרינן דהכי איתרמי שנזרק לשם: **מת שחסר אין לו תפוסה.** [11]שנוטלו בלא תפוסתו: **ולא שכונת קברות.** שאם חסר ג׳ [12]מאותן ג׳ אין להם שכונת קברות [13]דלא קנו מקומן: **ולא הני מאי טעמא לא.** הוי שכונת קברות בשלמא ג׳ מצוי [14]דהכי הוא דגמירי דבעי שלשה ידועין או שלשה שמצאן תחילה דלאמרינן לקמן אלא כי מצאן אחד הרוג או יושב או ראשו מונחת לו בין ירכותיו או חסר [15]הואיל ושלשתן מצאם תחילה שיש להן שכונת קברות מ״ט (א): **דילמא עובד כוכבים הוא.** [16]ואיקבר להכא ועובד כוכבים אינו עולה מן המנין ולא פש להו [17]להכא אלא תרי ותנן מצא שניס נוטלן ואת תפוסתן משום הכי לא קנו מקומן: **ראשו של זה בלד מרגלותיו של זה אין להם תפוסה.** דעובדי כוכבים הם שנקברים [18]בכך וכן אם הן ג׳ וד׳ מהן נקברים בעניין הזה אין להם שכונת קברות: **א׳.** מהללו ג׳ מתיס ידוע כבר וד׳ מהן [19]שמצאו עכשיו תחילה או אחד מהן נתודע הוא מצוי: **ויקיצ לעשותן שכונת קברות.** דקנו מקומן: **אלא לג׳ ידועין או לג׳ שמצאן תחילה.** שלא היו ידועין קודם לכן דהכי הוא דגמירי אבל באידך גיסא לא: **ממלרים.** מעפר מלרים טול עמי: **נוטל עפר תיחוח.** שנעשה מחמת הדם שיצא ממנו ומחמת מוהל שיצא מן המת: **וחופר בבתולה קרקע ג׳ אצבעות.** דאמרינן כשיעור ג׳ אצבעות נבלע בקרקע: **נוטל את הקיסמין.** [20]של נסרים שנעשו מן המרון כהרקיבו. ואמרי לה קיסמין של עצי בשמים כדכתיב באשה בדברי הימים (ב׳ יז) ויסכיבוהו במשכב אשר מלא בשמים: **ואת הקסקסות.** קוזזות של אדמה שנדבקו מן הדם ומן המוהל שקורין בלשטי״ש בלע״ז: **וחורק את הוודאין.** דבר שהוא ודאי לו שאינו מן המת שלא יחוש להן משום טומאה: **ומניח את הספיקות.** שיהא מפנן למקום [21]אחד דחוששין להן משום טומאה: **והשאר.** דברים שהן מן המת וקיסמין מצטרפין לרוב בניינו של מת [22]דאהל: **ולרובע עצמות למלא תרווד רקב.** ודקא אמר לעיל בפרק כ״ג ונזיר (דף נא.) נקבר בארון של עץ אין לו רקב הני מילי בעייה אבל (לא) לאיצטרופי לאחריני שנקברו ערומים בארון של שיש [23]מצטרף:

בודק הימנו ולהלן עשרים אמה מצא אחד בסוף עשרים אמה בודק הימנו ולהלן עשרים אמה שרגלים לדבר שאילו תחילה מצאו נוטלו ואת תפוסתו: **גמ׳** אמר רב יהודה מצא [1]פרט למצוי מת [2]פרט להרוג מושכב [3]פרט ליושב כדרכו [4]פרט לשראשו מונח בין ירכותיו תני עולא בר חנינא [5]מת שחסר אין לו תפוסה ולא שכונת קברות וכל הני מ״ט לא אמרינן [6]דילמא עובד כוכבים הוא: [7]מצא שנים ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה וראשו של זה בצד מרגלותיו של זה אין להן תפוסה ולא שכונת קברות [8]מצא שלשה האחד ידוע ושנים תחילה או [9]שנים תחילה ושנים ידועים [10]אין להם תפוסה ואין להם שכונת קברות מעשה ברבי ישבב שבדק ומצא שנים ידועין ואחד תחילה וביקש לעשותן שכונת קברות אמר לו ר״ע כל שיגעת לריק יגעת לא אמרו שכונת קברות אלא לג׳ [11] ידועין או לשלשה תחילה: נוטלן ואת תפוסתן: [12]היכי דמי תפוסה אמר רב יהודה אמר קרא [13]ונשאתני ממצרים[14] טול עמי וכמה שיעור תפוסה [15]פירש רבי אלעזר [16] [17](ברבי צדוק) נוטל עפר תיחוח וחופר בבתולה ג׳ אצבעות מיתיבי וכמה שיעור תפוסה פירש רבי אלעזר ברבי צדוק [18] נוטל את הקיסמין ואת הקסקסות וזורק את הוודאין ומניח את הספיקות והשאר מצטרף [19] לרוב בנינו של מת ולרובע עצמות למלא תרווד רקב הוא דאמר כי האי תנא דתניא וכמה שיעור תפוסה א״ר יוחנן משום בן עזאי נוטל עפר תיחוח וחופר בבתולה שלש אצבעות: בודק הימנו: אמר

מסורת הש״ס

א) [לעיל נא: ע״ש], ב) גי׳ מ״מ אחד, ג) גי׳ מ״מ יש, ד) [גי׳ הענין מענין למתוסה], ה) [ל״ל ממלרים טול עמי כך גירסת הענין בע׳ תכס וגי׳ הילקוט מקרקע מלרים טול עמי וח״ל הרב ברטנורה דכתיב ומשתמני ממלרים וקבתיתם בקבורתם שאין לרץ לומר ממלרים אלא הכי קאמר מעפר של מלרים טול עמי וכתב התוספות יום טוב לא נמצא בכתוב שנקבר בתחילה במלרים והרמב״ם כתב דאשכחתא הוא], ו) [טושת הדפוס ועי׳ תוס׳ ד״ה כמה], ז) [ב״ב קא: קנ:], ח) ל״ל בסוף, ט) ג׳ מ״מ לתוך, י) ולישאר שם בקברם. כל״ל, כ) [ב״ק קט.], ל) גירסת מ״מ וי״מ קסקסות, מ) ל״ל ואת פריה, נ) גירסת מ״מ שם ולאי, ס) [ועי׳ תוס׳ כתובות ת. ד״ה רב וכו׳],

נוסחת הריב״ן

א) מפרק: כ) של מ׳ על שמונה ולחדא מנייהו כו׳ מוקים לה אליבא דרבנן כו׳ אלא ו׳ אמות כו׳: ג) כגולה מתני׳: ד) בפוף כ׳: ה) אלא זה: ו) יודע זה קודם: ז) קנו את: ח) ונקברו במקומן: ט) בשכונת: י) ונוטלו: כ) אחד מהן אין: ל) ולא קנו: מ) הכי הוא: נ) [הואיל כו׳ קברות] ליתא בכ״י: ס) דאמרמי ואיקבר כו׳: ע) דלא פש להו אלא: פ) כך וכן שם היו: צ) נמצאו: ק) הקיסמין שנאבו מן המרון כשהרקיב: ר) אחר: ש) לאהל וזרוע כו׳: ת) מצטרפין:

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה וכל הני וכו׳ קברות מ״ע ולא דילמא כל״ל והל״ל:

הגהות הגר״א

[א] גמ׳ (ידועין או לשלשה) תא״מ וכ״ג בתוספתא (פט״ז דאהלות) ל״ג לה וע״ש שאמרו בא׳ ולאי ב׳ מתא״ מאין להם שכונת קברות וח״ש המולא (וע״ ל״ר אהלות פט״ז): [ב] שם (בר׳ לדוק) תא״מ: [ג] שם טול כו׳. כ״ב גירסת התוספתא (פ״ב דאהלות) בוחר את הקברות ואת הקסמין ונוטל את הודאי ומניח את הספיקות ועוד עפר קברות מלא תרווד ועוד: [ד] שם והשאר מצטרף למלא תרווד ועוד עפר קברות כל״ל (וע״ ל״ר אהלות פ״ב): [ה] תוס׳ ד״ה מיתיבי כו׳ מניח במקום המוצנע. כ״ב אבל בתוספתא מפרש שהספק מצטרף עם השאר להיות הרקב למלא תרווד ועוד עפר קברות ועפר״ז אהלות:

פי׳ הרא״ש

להקדש וצריכה הערב שמש. וליתא להך פירושא דכל טבילה דרבנן לא בעיא הערב שמש ואחר הבאת קרבנותי׳ אוכלת בתרומ׳: המוצא מת בתחי׳ שלא היה יודע שהיה שם קבר: מושכב כדרכו. בגמ׳ מפ׳ למעוטי מאי: נוטלו ואת תפוסתו. מותר לפנותו משם ולקוברו במקום אחר ונוטל מן העפר של הקבר עמו כשיעור המפורש בגמ׳ והוא נקרא תפוסה. וכן אם מצא ב׳: מצא ג׳ אם יש בין זה לזה מד׳ אמות ועד ח׳ פי׳ מקבר ראשון עד ג׳ אין פחות מד״א ולא יותר מח״:

פי׳ היכי חזי׳ שצריך ליטול עמו: ממצרים טול עמי מעפר הארץ מיתורא דמצרים קדריש: וחופר בבתולה ג׳ אצבעות. מפ׳ בירושלמי שמוהל המת נכנס בקרקע ג׳ אצבעות: א״ר אלעזר נוטל עפר תיחוח ה״ג ול״ג ר״א בר צדוק אלא ר׳ אלעזר אמורא הוא דפריש ליה [וקא מקשה ליה] מר״א בר צדוק וקאמר הוא דאמר כי האי תנא: הקיסמין. קוצץ עצים של הארון. ואת הקסקסות כמו קוזזות אדמה: ור״מ שהיו נותנים בארון מיני[1] קיוסקות כמו מקבל עליו עשר קוסקות למאה דפ׳ המוכר פירות. אלו נוטלן וגונזן. שלא יטמאו הנוגעים בהם קסמים משום גולל ודופק וקוסקות שנבלע בהם מוהל

ג) נראה דל״ל דאמר לאורך המערה מ׳ והחלר ו׳ עשרין ותמתין הויין ולי רבנן לאמרי כו׳. ב) ל״ל מיני קיהוי ובשמים קסקסות כמו כו׳.

עין משפט נר מצוה

לז א מיי׳ פ״ט מהל׳ טומאת מת הל״ו:
לח ב ג ד מיי׳ שם הלכה ג:
לט ה מיי׳ שם הל״ה:
מ ו ז מיי׳ שם הל״ג:
מא ח מיי׳ שם הל״ו וע״ש בכ״מ:
מב ט מיי׳ שם הל״ח:

תורה אור השלם

1. וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתָי וְנָשָׂאתָנִי מִמִּצְרַיִם וְקָבַרְתָּנִי בִּקְבֻרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִּדְבָרֶךָ:
בראשית מז ל

לעזי רש״י

בלישטי״ש. רגבי אדמה.

מוסף רש״י

מת שחסר. אבר כל שהוא, אלמא אורך המערה ח׳ א״כ כ״ב הויין. וי״ל דשמא ס״ל שהחבר אינה רחבה כ״א ד׳ על ד׳: ובודק הימנו ולהלן כ׳ אמה. מן הדרום לצפון וכן מהמזרח למערב דמספקא לן איזהו רוחב המערה ומרוחב המערה ואילך צריך לבדוק כ׳ אמה. וכן צריך לבדוק מצד א׳ כ׳ אמה מן הצפון לדרום ומן המערב למזרח דמספקא לן לאיזה צד היו החצר והמערה הב׳. וי״מ שאין צריך לבדוק אלא מצד א׳ שהיו רגלים להכניס ראש המת תחילה לכוך ורגליו לצד חלל המערה הלכך אין צריך לבדוק אלא לצד רגלי המתים: מצא א׳ בסוף כ׳ בודק ממנו ולהלן כ׳ אמה שרגלים לדבר שזו השדה עשויה לקברים והיו בה ג׳ מערות אחרות ומשום רגלים לדבר תנא לן הני משניות הכא וכולן שנויות במקומן ואגב גררא תנינהו הכא: אמר רב יהודה המוצא פרט למצוי. פרשב״ם פרט לידוע שאם א׳ מהם ידוע וב׳ תחלה אין להם שכונה: מת פרט להרוג שאין לו תפוסה ולא שכונה משום דכחסר דמי והכי גמירי: מושכב פרט ליושב [כדרכו] פרט לשראשו מונח בין ירכותיו. דדלמא עובדי כוכבים נינהו כיון שלא נקברו כדין: ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה. אין דרך ישראל לקבור כך מתיהם. א׳ ידוע וב׳ תחילה פי׳ שהיה ידוע הקבר אבל אין ידוע אם נקבר שם לשם קבר או לפי שעה והיה דעתם לפנותו: ושנים תחילה שלא ידעו שהיו קבורים שם אלא עתה מתחלה מצאום או א׳ תחילה וב׳ ידועים יש להם תפוסה. אם בא ליטלם משם: ואין להם שכונה. ויכול לפנותם משם כיון שלא היו שלשתן מענין א׳ אין תולין שנקברו שם לשם קבר שהרי נמצאו ב׳ שאינם ידועים וכן ב׳ ידועים וא׳ תחלה אבל כששלשתן ידועים או תחילה או אנו תולין שלשם קבורה הונחו שם: היכי דמי תפוסה.

פי׳ הרא״ש (המשך)

[מיניה] וביה מדקתני עד ח׳ אלמא אורך המערה ח׳ א״כ כ״ב הויין. וי״ל דשמא ס״ל שהחבר אינה רחבה כ״א ד׳ על ד׳: ובודק הימנו ולהלן כ׳ אמה. מן הדרום לצפון וכן מהמזרח למערב דמספקא לן איזהו רוחב המערה ומרוחב המערה ואילך צריך לבדוק כ׳ אמה. וכן צריך לבדוק מצד א׳ כ׳ אמה מן הצפון לדרום ומן המערב למזרח דמספקא לן לאיזה צד היו החצר והמערה הב׳. וי״מ שאין צריך לבדוק אלא מצד א׳ שהיו רגלים להכניס ראש המת תחילה לכוך ורגליו לצד חלל המערה הלכך אין צריך לבדוק אלא לצד רגלי המתים: מצא א׳ בסוף כ׳ בודק ממנו ולהלן כ׳ אמה שרגלים לדבר שזו השדה עשויה לקברים והיו בה ג׳ מערות אחרות ומשום רגלים לדבר תנא לן הני משניות הכא וכולן שנויות במקומן ואגב גררא תנינהו הכא: אמר רב יהודה המוצא פרט למצוי. פרשב״ם פרט לידוע שאם א׳ מהם ידוע וב׳ תחלה אין להם שכונה: מת פרט להרוג שאין לו תפוסה ולא שכונה משום דכחסר דמי והכי גמירי: מושכב פרט ליושב [כדרכו] פרט לשראשו מונח בין ירכותיו. דדלמא עובדי כוכבים נינהו כיון שלא נקברו כדין: ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה. אין דרך ישראל לקבור כך מתיהם. א׳ ידוע וב׳ תחילה פי׳ שהיה ידוע הקבר אבל אין ידוע אם נקבר שם לשם קבר או לפי שעה והיה דעתם לפנותו: ושנים תחילה שלא ידעו שהיו קבורים שם אלא עתה מתחלה מצאום או א׳ תחילה וב׳ ידועים יש להם תפוסה. אם בא ליטלם משם: ואין להם שכונה. ויכול לפנותם משם כיון שלא היו שלשתן מענין א׳ אין תולין שנקברו שם לשם קבר שהרי נמצאו ב׳ שאינם ידועים וכן ב׳ ידועים וא׳ תחלה אבל כששלשתן ידועים או תחילה או אנו תולין שלשם קבורה הונחו שם: היכי דמי תפוסה.